

КУПЛЕТ ПЕРШИЙ

ПРИВИД МАРЛІ

Почнімо з того, що Марлі помер. І годі було в цьому сумніватися. Свідомство про його поховання підписали священник, паламар, власник похоронного бюро і старший гробар. Його підписав Скрудж. А будь-який документ мав на біржі вагу, якщо Скрудж доклав до нього руку. Старий Марлі був мертвий, як цвях в одвірку.

Завважте! Я зовсім не стверджую, начебто на власному досвіді переконався, що цвях, забитий в одвірочку, мертвіший од будь-якого іншого цвяха. Як на мене, наймертвіший усе-таки цвях, що вбитий у віко труни. Але в цій приказці чується мудрість предків, і я не зважуся її переінакшити, бо ви тоді мали б усі підстави сказати, що наша країна коїться в прірву. А відтак дозвольте мені повторити ще і ще раз: Марлі був мертвий, як цвях в одвірку.

Чи знав про це Скрудж? Безперечно. Як же він міг не знати? Адже Скрудж і Марлі довгі роки були компаньйонами. Скрудж був єдиним виконувачем духівниці Марлі, його єдиним уповноваженим, єдиним

повіреном, єдиним спадкоємцем, єдиним другом і єдиним, хто провів його на цвинтар. І все-таки Скруджа ця сумна подія не аж так вразила, щоб притлумити в ньому ділка, тож день похорону свого друга він відзначив вельми вигідною оборудкою.

Але я згадав про похорон Марлі, і це повертає мене до того, з чого я почав. Отож, годі було сумніватися, що Марлі мертвий. Це слід чітко усвідомити, інакше не буде нічого надзвичайного в тій історії, яку я маю намір вам розповісти. Адже якби ми достеменно не знали про те, що батько Гамлета помер іще задовго до початку вистави, тоді його прогулянка вітряної ночі по фортечному валу навколо свого замку навряд чи видалася б нам чимось надприродним. Принаймні не більше, ніж примха першого-ліпшого літнього джентльмена, який вийшов прогулятися опівночі в якому-небудь не захищеному од вітру місці, бодай на цвинтарі святого Павла, з однією-єдиною метою – вразити й так розстроєжену уяву сина.

Скрудж не прибрав із вивіски імені старого Марлі. Весь цей час, кілька років, вивіска над дверима контори й далі сповіщала: Скрудж і Марлі.

Фірма була добре відома під цією назвою. І який-небудь новачок, звертаючись у справах до Скруджа, іноді називав його Скруджем, а іноді – Марлі. Скрудж відкликався і на одне, й на інше. Йому було байдуже.

Але ж бо й скнарою був цей Скрудж! Вичавлювати соки, витягати жили, забивати в труну, загарбувати, захоплювати, заграбастувати, вимагати – все це чудово вмів старий грішник! Наче був не людиною, а кременем – таким холодним і твердим, що нікому жодного разу в житті не вдалося висікти з його кам'яного серця бодай іскру жалю. Потайний, замкнений, самотній, він ховався у свою раковину, як устриця. Душевний холод заморозив ізсередини старечі риси його обличчя, загострив гачкуватий ніс, зморщив шкіру на щоках, скував ходу, змусив посиніти губи й почервоніти очі, зробив крижаним його скрипливий голос. І навіть жиле підборіддя, рідке волосся й брови, здавалось, укрилися памороззю. Він скрізь приносив із собою холод; присутність Скруджа заморожувала його контору в літню спеку, і він не дозволяв їй розмерзатися ні на дещицю навіть на Різдво.

Спека чи холоднеча надворі – Скруджа це не переймало. Жодне тепло не могло його обігріти і жоден мороз його не пробирав. Найлютіший вітер не міг бути злішим від Скруджа, найзапекліша заметіль не могла бути також жорстокою, а проливний дощ – таким нещадним. Негода нічим

не могла йому дошкулити. Злива, град, сніг мали тільки одну перевагу над Скруджем – вони нерідко сходили на землю зі щедрістю, а Скруджеві щедрість була невідома.

Ніхто ніколи не зупиняв його на вулиці радісним вигуком: «Любий Скрудже! Як поживаєте? Коли завітаєте до нас?» Жоден жебрак не насмілювався простягнути до нього руку по милостиню, жодна дитина не зважувалася запитати в нього, котра година, і за все життя жоден перехожий не попросив його вказати дорогу. Здавалось, навіть собаки, поводити сліпців, розуміли, що він за людиною, і завваживши його, спішно тягнули господаря в перші-ліпші ворота, що траплялися на шляху, а тоді довго виляли хвостом, ніби кажучи: «Краще вже не мати очей, аніж бути лихим на око».

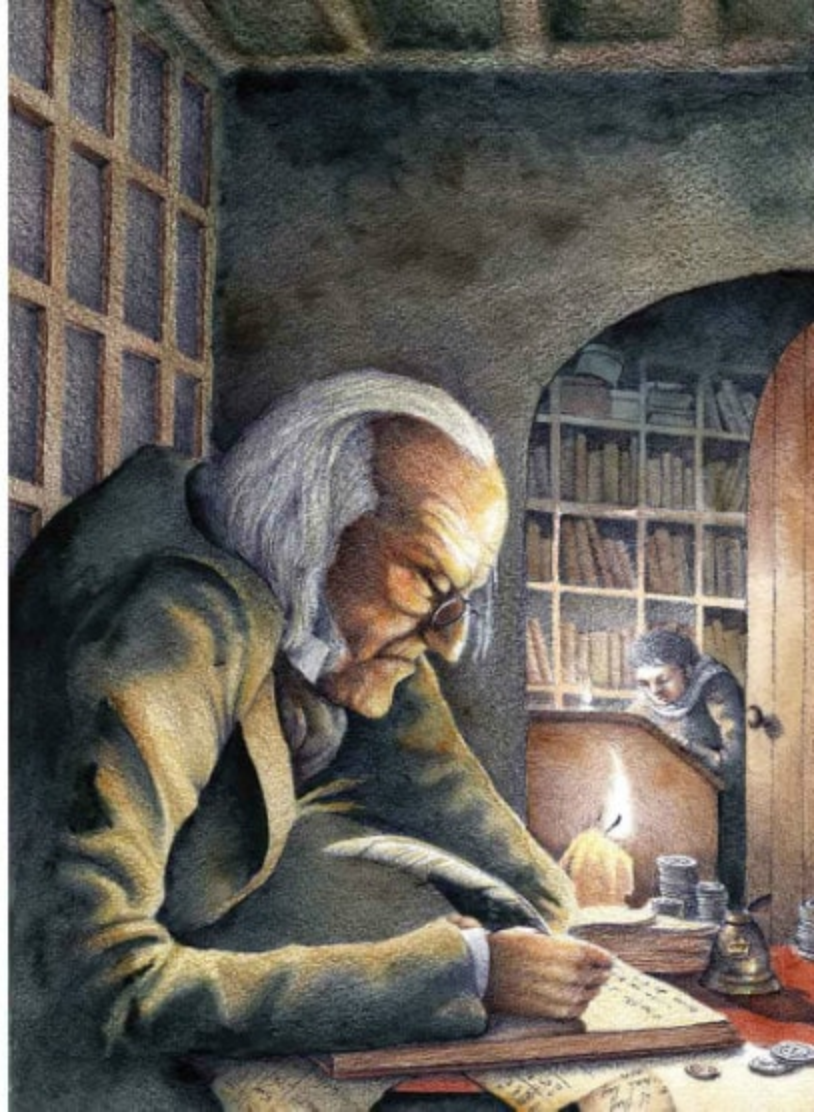
І ви гадаєте, Скрудж цим переймався? Аніскі-лечки. Він ішов по житті, цураючись усіх; і ті, хто його добре знав, вважали, що йому навіть якось солодко відлякувати найменший прояв симпатії до себе.

Та ось одного разу – притому не коли-небудь, а на сам Святвечір, – старий Скрудж працював у себе в конторі. Погода була холодна, похмура, до того ж іще й туман, і Скрудж чув, як за вікном перехожі, снуючи туди-сюди, голосно тупотіли по тротуару, віддихувалися і били себе по боках, щоб зігрітися. Міський годинник щойно пробив третю, але вже темніло; зрештою, похмуро було весь

день; і вогники свічок у вікнах контор видавалися рум'яними мазками на коричневому тлі повітря. Туман заповзав у кожну шпарку, просочувався в кожну замкову щілину, і був такий щільний, що навіть у цьому тісному дворикі будинки навпроти, ледь помітні за густою брудно-сірою завісою, скидалися на примар. Дивлячись на клуби туману, що спускалися все нижче й нижче, ховаючи від очей усі предмети, можна було подумати, що сама Природа відкрила десь по сусідству броварню і варить собі пиво до свята.

Двері в Скруджеву контору залишалися відчиненими, щоб він міг наглядати за своїм клерком, який у темній маленькій кімнатці, радше комірчині, переписував папери. У Скруджа в каміні вугілля була дещниця, а в клерка ще менше, — здавалося, там жевріє один-єдиний вуглик. Але клерк не міг підкинути вугілля, бо Скрудж тримав коробку з ним у себе в кімнаті, і досить було клеркові з'явитися там із лопаткою, як хазяїн починав бурчати, що доведеться йому зі своїм помічником розпрощатися. Тому клерк тугіше обмотав шию білим вовняним шарфом і спробував зігрітися від свічки, але без особливої уяви, тож і тут зазнав невдачі.

— Вітаю з Різдвом, дядечку! Веселих вам свят! — почувся життєрадісний вигук. Це був голос Скруджового племінника; той так стрімко увірвався в контору, що Скрудж не встиг відірватися від паперів, як племінник уже стояв біля його столу.

– Дурниці! – пробурчав Скрудж. – Нісенітниця!

Скруджів племінник так розігрівся, бадьоро крокуючи на морозі, що здавалося, він аж пашисть жаром, як грубка. Щоби в нього палали, аж любо поглянути, очі блищали, а з рота валила пара.

– Різдво – нісенітниця? – перепитав племінник. – Мені не почулося, дядечку?

– Звісно! – сказав Скрудж. – Веселого Різдва! А тобі чого веселитися? Які в тебе підстави для веселощів? Може, ти ще недостатньо бідний?

– Тоді чого ви такі похмурі, дядечку? – весело відреагував на це племінник. – Які у вас підстави бути похмурим? Чи вам здається, що ви ще недостатньо багаті?

Скрудж на це не знайшов адекватної відповіді, а тому повторив свою «дурницю» і знову додав «нісенітниця».

– Не бурчіть, дядечку, – сказав племінник.

– А що мені робити, – заперечив Скрудж, – якщо я живу серед таких бовдурів, як ти? Веселого Різдва! Та йди ти зі своїм Різдвом! Для таких, як ти, Різдво означає, що настав час сілачувати рахунки, а грошей катма. Час підбивати річний баланс, а в тебе з місяця в місяць жодних прибутків, самі збитки, і хоча віку твого прибуло, та до капіталу не додалося жодного пенні. Якби на це була моя воля, – обурено продовжував Скрудж, – я б кожного дурня, який бігає і кричить: «Веселого Різдва!» – зварив би живцем разом із начинкою

для святкового пудинга і в могилу йому увігнав кілок із гостролисту.

– Дядечку! – заблагав племінник.

– Племіннику! – відрізав дядечко. – Святкуй своє Різдво як знаєш, а мені дозволь святкувати його по-своєму.

– Святкувати! – вигукнув небіж. – Але ж ви його ніяк не святкуєте!

– Тоді не заважай мені про нього забути. Багато путнього було тобі від цього Різдва! Багато путнього тобі від нього буде!

— Але хіба мало є на світі хороших речей, від яких я не мав нічого путнього? — відповідав племінник. — Ось хоча б і Різдво. Зате який відчуваєш священний трепет, якими добрими поривами повнився! Я завжди чекав цих днів як найкращих у році. Це радісний час — дні милосердя, доброти, всепрощення. Це єдині дні у всьому календарі, коли люди, наче за мовчазною угодою, вільно розкривають один перед одним свої серця і бачать у своїх ближніх, — навіть у неможливих і знедолених, — таких же людей, як і вони самі, що бредуть однією з ними дорогою до могили, а не якихось істот іншої породи, яким варто йти інакшим шляхом. А тому, дядечку, хоча це й правда, що на Різдво мені ще жодного разу ні золота, ні срібла не додалось, я все одно вірю, що воно приносить мені добро і буде приносити добро. Тож хай живе Різдво!

Клерк у своєму закутку мимоволі заплескав у долоні, але одразу, усвідомивши всю непристойність такої поведінки, схопив коцюбу й кинувся перемішувати вугілля, погасивши останню іскорку в каміні...

— Якщо я почую від вас ще один звук, — сказав йому Скрудж, — ви відсвяткуєте своє Різдво деінде. А ви, сер, — звернувся він до небіжа, — як я бачу, вправний балакун. Дивуюся, чому ви досі не в парламенті.

— Годі вам гніватися, дядечку! Завітайте до нас завтра на обід.

Скрудж відповів, що він радше завітає до дідька лисого, так і сказав. І ні краплі не збентежившись, додав ще кілька соковитих словечок.

— Але чому? — закричав племінник. — Чому?

— А чому ти оженився? — запитав Скрудж.

— Закохався, ось чому.

— Закохався! — пробурчав Скрудж таким тоном, начебто почув таку ж нісенітницю, як оте «веселого Різдва». — То все, до побачення!

— Але ж, дядечку, вас і раніше було в гості не допроситися, навіщо ж тепер звертати все на мого одруження?

— До побачення! — повторив Скрудж.

— Та я ж нічого у вас не прошу, мені нічого від вас не потрібно. Чому б нам просто не бути друзями?

— До побачення! — мовив Скрудж.

— Дуже шкода, що ви такі непохитні. Я ж ніколи не сварився з вами, і ніяк не збагну, за що ви на мене сердитеся. Усе ж я спробував зблизитися з вами заради свята. Що ж, мого святкового настрою це не похитне. Бажаю вам веселого Різдва, дядечку.

— До побачення! — сказав Скрудж.

— І щасливого Нового року!

— До побачення! — повторив Скрудж. І все ж не біж, виходячи з контори, нічим не виказав своєї досади. Біля дверей він затримався, щоб привітати клерка, і хоча той геть закоцюб від холоду, проте виявився набагато теплішим від Скруджа й сердечно відповідав на привітання.